

OSOBNOST A DÍLO JOSEFA ŠKVORECKÉHO V KONTEXTU LITERÁRNÍ VÝCHOVY V 6. – 9. ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Josef Novák (Základní škola Chrast)

Ve svém příspěvku se zamýšlím nad osobností a dílem Josefa Škvoreckého v kontextu literární výchovy od roku 1989 do současnosti, především však na druhém stupni základní školy, to znamená v 6.–9. ročníku.

Josef Škvorecký patří spolu s Arnoštem Lustigem, Otou Pavlem, Bohumilem Hrabalem, Pavlem Kohoutem a Milanem Kunderou nepochybně k autorům světovým a světově proslulým, ale přitom někdy více, někdy méně s puncem ryzí českosti.

Dílo Josefa Škvoreckého neovlivnilo pouze literaturu druhé poloviny minulého století s přesahem do století jedenadvacátého, ale spisovatel a člověk Josef Škvorecký ovlivnil celou kulturu šedesátých let minulého století svými díly, překlady z americké literatury, odbornými studii o americké literatuře, studii z oblasti jazzu a filmu a spolu s manželkou ovlivňovali skrze nakladatelství v Torontu tisíce Čechů, kteří nepodlehli posrpnové skepsi.

Jeho jazykové mistrovství spolu s vypravěčským talentem a smyslem pro humor jsou těmi nejlepšími předpoklady, aby se přes vhodnou interpretaci vhodných ukázek dostával a dostal k současnému mladému čtenáři. A pro pubescentního čtenáře je věru z čeho vybírat: jak podle žánrů, tak podle literárních útvarů, tak i s ohledem ke kulturně-politickým dějinám naší země za posledních padesát let.

A dostávám se k tomu, jak hodně, či jak málo je zastoupeno v čítankách dílo Josefa Škvoreckého, tedy právě ve věkovém období 11-15 let, kdy škola může čtenáře doživotně získat anebo je doživotně ztratit. Selhává tedy v tomto konkrétním případě školní literární výchova, nebo neselhává? Plní roli mostu mezi autorem a čtenářem? V tomto okamžiku vstupuje na scénu osobnost konkrétního učitele, protože ten nemůže v současné době zehrat ani na osnovy, ani na učebnice, má totiž k dispozici téměř neomezené pole působnosti. Pokud je samozřejmě dokáže náležitě využít.

Ve slovnících, příručkách, dějinách literatury je Josef Škvorecký samozřejmě hojně zastoupen, zařazen, charakterizován – jednoznačně pozitivně, ale zajímavější už je listování v čítankách pro 6.–9. ročník základní školy a v časopise Český jazyk a literatura za posledních patnáct let.

Zjistili byste spolu se mnou, že v nejfrekventovanějších čítankách je dílo Josefa Škvoreckého – s ohledem k jeho nejen slovníkovému, ale skutečnému významu – zastoupeno pouze v *Čítance pro 9. ročník* z nakladatelství Jinan z roku 1995 ukázkami z *Prima sezóny*. Lepší situace je v doprovodných textech určených žákům základní školy, a to ve třech následujících případech.

1) V roce 1990 vydalo nakladatelství Fortuna třísvazkovou publikaci s názvem *Čtení bez cenzury (nejen) pro žáky 8. a 9. tříd základních škol* a v 1. díle je ukázka z *Tankového praporu* a z románu *Zbabělci*.

2) Dále je Josef Škvorecký zastoupen v *Čítance plné humoru pro 8. a 9. ročník*, kterou vydalo nakladatelství Dialog v Liberci roku 1997 a v níž je ukázka *Ze života české společnosti*.

3) A do třetice je to *Čítanka textů literárních děl různých žánrů s nápovědou* firmy Blug, Praha 1996, v níž je ukázka z *Prima sezóny*. Je to také asi jediný případ, kde je dokonce šest otázek zjišťujících porozumění textu.

Zdůrazňuji, že jde o texty doplňující, doprovodné, tudíž není prokazatelné, v jaké míře jich učitelé využívají. Tomuto stavu odpovídá – v návaznosti na čítanky – i obsah základního odborného periodika Český jazyk a literatura, kde najdeme od roku 1989 vlastně pouze dva

články týkající se díla Josefa Škvoreckého, a z toho jediný, nazvaný Pohled studentů na hrdiny Josefa Škvoreckého, vychází ze zkušenosti interpretační, ovšem na střední škole. Nejinak tomu je i v diplomových pracích studentů, budoucích učitelů na základních či středních školách. Konkrétní možnosti a způsoby interpretace chybí.

Nevědí si snad autoři čítanek, metodických příruček i studenti a učitelé – interpreti – sami rady s mnohavrstevným dílem Josefa Škvoreckého?

Možná bychom si my všichni, kteří se snažíme interpretovat Škvoreckého dílo, měli připomenout jeho vlastní slova: „Ale jeden možný smysl té novely – všech mých knih, vůbec všech upřímných prozaických děl – je tohle: Co je smyslem života, nevíme přesně. Ale ve chvíli, kdy ztratíme senzitivitu pro tuhle ústřední a tajemnou otázku naší existence, naše lidství se umění. V té chvíli jsme se vydali na cestu za bezmyšlenkovitým přijetím bezmyšlenkovitých názorů, neprokázaných tvrzení, fosilizovaných představ o lidech, o jejich společnosti a o jejich životech.“¹

Proto je pochopitelně prvním předpokladem úspěšné interpretace důkladná znalost díla Josefa Škvoreckého, osobní i profesní nadšení nad každým vyvedeným příběhem, postavou, zápletkou, dialogem, popisem. Nestací tedy pouze čítankově zúžený výběr na *Zbabělce*, *Tankový prapor* a *Prima sezónu*, i když je pochopitelné, že pubescentnímu čtenáři jsou tato díla blízká také díky užití obecné češtiny. Postava Dannyho Smiřického je pro učitele vůbec velice vděčná. I dnešní mladý čtenář ji chápe a přijímá velice dobře, protože je v něm zdravá naivita mládí, odpor k patosu. Danny, trochu snílek a trochu vejtaha, je a zůstane stále stejný před padesáti lety i dnes, v jedenadvacátém století.

Helena Kosková správně konstatuje, že „jedním ze základních znaků Škvoreckého poetiky je právě ona schopnost zachytit prchavý okamžik přítomnosti, vzbudit ve čtenáři dojem, že spoluprožívá jednotlivé epizody, jejichž smysl zůstává stejně otevřený, jako tomu bývá v životě“². A to je další důvod, proč je třeba dílo Josefa Škvoreckého mladému čtenáři zprostředkovat. Určitě to stojí za tu námahu.

Josefu Škvoreckému přeji – jeho vlastními slovy z rozhovoru pro Lidové noviny – aby ho „čtenáři četli i ve 21. století pro radost, ne ze zvědavosti“³.

Poznámky

- 1 Škvorecký, J.: Příběh inženýra lidských duší 2. *Spisy Josefa Škvoreckého*. Praha, Ivo Železný 2000, s. 74.
- 2 Kosková, H.: *Josef Škvorecký*. Praha, Literární akademie 2004, s. 26.
- 3 Svět už jsem přestal řešit. Rozhovor s Josefem Škvoreckým. *Lidové noviny*, 16. 9. 2004, s. 29.